

Izabela Okręglicka<http://orcid.org/0000-0002-6462-4977>

Muzeum Krakowa

i.okreglicka@muzeumkrakowa.pl

DOI: 10.35765/pk.2023.4001.06

Szopkarstwo krakowskie – ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego z perspektywy muzealnej i antropologicznej

STRESZCZENIE

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (Muzeum Krakowa) podjęło się odpowiedzialnej roli opieki nad szopkarstwem krakowskim oraz jego promocji w kraju i na świecie. Dzięki muzealnym działaniom chroniącym, dokumentującym oraz popularyzującym fenomen szopkarstwa, tradycja ta w 2014 r. została wpisana na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego i w 2018 r., jako pierwsza z Polski, została umieszczona na liście reprezentatywnej niematerialnego dziedzictwa ludzkości UNESCO. Niniejszy artykuł ma na celu pokazanie, w jaki sposób ochronę lokalnego dziedzictwa podjęło Muzeum Krakowa, przez lata wypracowując formy relacji z depozytariuszami krakowskiej tradycji tworzenia szopek. Autorka skupiła się na pięciu ostatnich latach w zakresie ochrony szopkarstwa (2018–2022), jak również przybliżyła, jakie tematy kulturalno-społeczne pojawiły się ostatnio w krakowskich szopkach, czyli w jaki sposób twórcy opowiadali Kraków w swoich dziełach. Tekst koncentruje się zwłaszcza na sposobie organizacji Konkursu Szopek Krakowskich w trudnym czasie pandemii koronawirusa.

SŁOWA KLUCZE: szopkarstwo krakowskie, niematerialne dziedzictwo kulturowe, Konkurs Szopek Krakowskich, ochrona dziedzictwa kulturowego, pandemia koronawirusa

ABSTRACT

The Nativity Scene – Protection of Intangible Cultural Heritage from a Museum and Anthropological Perspective

The Historical Museum of the City of Krakow (Museum of Krakow) undertook the responsible role of care for the Krakow nativity scene and its promotion in the country and in the world. Thanks to the museum's activities protecting, documenting and popularizing the phenomenon of the nativity

Sugerowane cytowanie: Okręglicka, I. (2023). Szopkarstwo krakowskie – ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego z perspektywy muzealnej i antropologicznej. © ⓘ *Perspektywy Kultury*, 1(40), pp. 59–76. DOI: 10.35765/pk.2023.4001.06.

Nadesłano: 31.12.2022

Zaakceptowano: 08.03.2023

scenes, the tradition was entered on the National List of Intangible Cultural Heritage in 2014 and in 2018, as the first of Polish item, it was placed on the UNESCO Representative List of Intangible Heritage of Humanity. This article aims to show how the Museum of Kraków has undertaken the protection of local heritage, developing various forms of relations with the holders of the Krakow tradition of creating Krakow nativity scenes over the years. The author focused on the last five years in the field of nativity scene protection (2018–2022), as well as presented what cultural and social topics have appeared in the nativity scenes over the last time, i.e., how the creators “told Krakow” in their works. The text focuses in particular on the way of organizing the Krakow Nativity Scenes Contests during the difficult time of the coronavirus pandemic.

KEYWORDS: the Nativity scene (szopka) tradition in Kraków, intangible cultural heritage, Krakow Nativity Scenes Contest, protection of cultural heritage, coronavirus pandemic

Jesienią 2023 r. minie pięć lat od wpisu szopkarstwa krakowskiego na listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa ludzkości UNESCO. Był to pierwszy wpis, o który wystąpiła Polska, i ogromne wyróżnienie dla tej krakowskiej tradycji. Uroczystość odbyła się podczas 13. sesji Międzypaństwowego Komitetu ds. Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego w Republice Mauritiusu 29 listopada 2018 r. Aby do tego ważnego momentu doszło, wiele osób musiało wykonać mnóstwo pracy, sam zaś fakt wpisu oprócz nobilitacji narzucił również podjęcie określonych działań w przyszłości. Niniejszy artykuł ma na celu pokazanie, w jaki sposób ochronę lokalnego dziedzictwa podjęło Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, wypracowując przez lata formy relacji z depozytariuszami krakowskiej tradycji tworzenia szopek.

Ochrona krakowskich tradycji była w ogóle jednym z powodów założenia w Krakowie muzeum miejskiego, o czym pisał przyszły pierwszy dyrektor Muzeum Historycznego Miasta Krakowa dr Jerzy Dobrzycki (1945) w rękopisie zatytułowanym *Sprawa Muzeum Historycznego m. Krakowa*:

i dziś właśnie zachodzi potrzeba ożywienia ich [tradycji – moje I.O.] i ponownego wprowadzenia w kalendarz krakowski. O właściwym przebiegu i charakterze tych wszystkich obchodów, owych Emausów, Rękałek, Wianków (...), widowisk szopki krakowskiej itp. pamiętać będzie osobno dział Muzeum Historycznego.

Jeszcze wcześniej ważne słowa o unikatowości krakowskiego szopkarstwa kieruje Dobrzycki do krakowian w artykule zamieszczonym w jednej z lokalnych gazet:

Jako tradycja na wskróś rodzima, nieznaną w tej formie nigdzieindziej w świecie, pełna niezwykłych wartości estetycznych, zasługuje w całej pełni szopka krakowska na zachowanie jej w pamięci społeczeństwa. Miejmy nadzieję, iż pamięć jej i ukochanie nie ulegnie nigdy ztratcie, i że zawsze w przyszłości będzie ona jak ongiś przez lata długie szeregi, przedziwnym i zawsze młodym i świeżym czarem swym, płynącym z niezgłębionej krynicy duchowej twórczości ludu polskiego – pieścić, zachwycać i wzruszać (Dobrzycki, 1929).

Szansą na zachowanie tradycji szopkarstwa krakowskiego stała się organizacja konkursu na najpiękniejszą szopkę krakowską, który zainaugurowano 21 grudnia 1937 r. z inicjatywy Dobrzyckiego, pełniącego wówczas funkcję kierownika Biura Propagandowo-Artystycznego i zastępcy naczelnika Wydziału Oświaty i Kultury w Zarządzie Miejskim. Szansa ta nie została zaprzepaszczona, bowiem w pierwszy czwartek grudnia 2022 r. na krakowskim Rynku odbył się jubileuszowy 80. Konkurs Szopek Krakowskich organizowany przez Muzeum Krakowa. Pod pomnikiem Adama Mickiewicza pojawiły się 142 szopki, które wzięły udział w tej edycji konkursu. Jak co roku autorami dzieł byli dorośli szopkarze („seniorzy”, czyli osoby, które ukończyły 18. rok życia), młodzież, dzieci, grupy szkolne i rodziny. Okrągła rocznica organizacji wydarzenia, a także wielka dynamika zmian w obrębie samego zjawiska ostatnimi laty, skłoniła autorkę niniejszego tekstu do wyrażenia kilku refleksji z punktu widzenia tak organizatora wydarzenia, jak również z perspektywy etnologa.

Według definicji, którą wypracowano w gronie specjalistów i zawarto w regulaminie Konkursu Szopek Krakowskich, szopka krakowska jest twórczym przedstawieniem sceny narodzin Jezusa Chrystusa w otoczeniu nawiązującym do architektury i tradycji Krakowa. Budowla wyróżniać winna się ozdobną konstrukcją – najczęściej wielobarwną, symetryczną, wielopoziomową, wielowieżową i podświetlaną, zbudowaną z fantazyjnie przetworzonych, zminiaturyzowanych i połączonych ze sobą elementów architektonicznych zabytków Krakowa z lalkami lub figurkami postaci wywodzących się z tradycji chrześcijańskiej i związanych z Krakowem. Figurki upozowane winny być w różne scenki lub poruszane za pomocą mechanizmu i przedstawiać historie biblijne, a także typowe dla Krakowa zwyczaje, legendy, postacie i współczesne im problemy¹.

Skąd wziął się fenomen szopki krakowskiej nierozzerwalnie już wpisany w wyobrażenie Krakowa – „magicznego miasta”²? Dlaczego szopka

1 Aktualizowany dorocznie o bieżące daty regulamin jest dostępny przed każdą edycją Konkursu na stronie www.muzeumkrakowa.pl

2 „Magiczny Kraków” to nazwa oficjalnego portalu internetowego miasta

krakowska jest unikatowa? O czym chcą nam opowiedzieć twórcy tego fascynującego krakowskiego dziedzictwa? Jak zmieniła się szopka i percepcja tego zjawiska przez ostatnie pięć lat (2018–2023)?

Początki szopki

W religii chrześcijańskiej są trzy dominujące wydarzenia, które organizują wierzącym rytm życia i jego wymiar mistyczny: święto Wcielenia Syna Bożego, Zmartwychwstanie i Zesłanie Ducha Świętego. Obchody tych najważniejszych dni w roku od setek lat determinują obrzędy i zwyczaje chrześcijan. Co ciekawe, Boże Narodzenie mimo swej doniosłości nie było obchodzone w pierwszych wiekach. Nie znamy też dokładnej daty narodzin Jezusa, choć można przypuszczać, że urodził się w 5 lub 4 roku przed naszą erą. Data dzienna, wyznaczona na 25 grudnia jako święto Bożego Narodzenia, pojawiła się w rzymskim kalendarzu dopiero w roku 354. Czas ten został wybrany nieprzypadkowo: miał przeciwstawić narodzenie Chrystusa pogańskiemu kultowi Niezwyciężonego Słońca (*Sol invictus*), którego poganie czcili w dniu przesilenia zimowego. Od V w. Boże Narodzenie wyznaczało początek roku liturgicznego, a sto lat później obchody Narodzenia Pańskiego wyróżniały się celebrowaniem trzech mszy świętych: wieczornej (pasterki), mszy świętej o brzaszku i mszy świętej dziennej. O narodzeniu Zbawiciela dowiadujemy się z Pisma Świętego: z Ewangelii wg św. Łukasza (Łk 2, 1–20) i Ewangelii wg św. Mateusza (Mt 1, 18–24). Istnieją też przekazy apokryficzne, w których zawarto opis miejsca urodzenia i dzieciństwa Jezusa. O jaskini pod Betlejem, w której na ten świat miał przyjść Syn Boży, przeczytać można m.in. w Protoewangelii Jakuba (ProtEwJk 18, 196) czy Ewangelii Pseudo-Mateusza (PsMt 13, 400–405)³.

Kult miejsca narodzin Chrystusa rozpoczął się na długo przed oficjalnym ogłoszeniem święta. Cesarz Konstantyn Wielki (ok. 272–337 r.) w miejscu Groty Narodzenia kazał wybudować bazylikę, która stała się jedną z najważniejszych świątyń chrześcijańskich. Bazylika Narodzenia w Betlejem została ukończona w 330 r. Wokół niej skupiło się centrum życia monastycznego, a świątynia stała się miejscem pielgrzymek. Pieczę nad sanktuarium początkowo sprawowali kanonicy regularni św. Augustyna, a od XIII w. franciszkanie.

3 W Ewangelii Pseudo-Mateusza znalazły się też informacje o pasterzach, gwiazdździe zwiastującej narodziny Chrystusa, stajni, do której przeniosła się Najświętsza Rodzina, oraz o wole i osiołku oddających pokłon Dzieciątku.

Zanim pojawiła się szopka, w średniowieczu rozwijał się teatr liturgiczny, który został uznany przez Kościół za dobrą formę katechizacji, gdyż wśród rzeszy niepiśmiennych wiernych wzbudzał emocje i szczególne zainteresowanie. Początki tych przedstawień datuje się na VII w., zaś ok. XII w. pojawiły się rozbudowane widowiska zwane misteriami. Uznaje się, że pierwszą szopkę zawdzięczamy św. Franciszkowi z Asyżu, który w 1223 r. w wigilijną noc zorganizował scenę Bożego Narodzenia we włoskiej wiosce Greccio. W naturalnej scenerii, na leśnej polanie św. Franciszek przedstawił „żywe obrazy”, co ogromnie oddziaływało na zgromadzoną publiczność. Powoli zwyczaj jasełek za sprawą zakonu franciszkanów rozprzestrzenił się niemal na całą Europę i już pod koniec XIII w. dotarł także do Polski.

Pierwotnie jasełka urządzone były w kościołach w okresie Bożego Narodzenia. Na tle wyobrażającym krajobraz ze skałami ustawiano stajenkę betlejemską wypełnioną nieruchomymi figurami przedstawiającymi Dzieciątko, Matkę Boską, św. Józefa, pastuszków i zwierzęta. W czasie święta Objawienia Pańskiego (6 stycznia) dodawano Trzech Króli niosących dary. W XVIII w. nastąpił rozkwit jasełek: w szopce pojawia się wiele postaci reprezentujących różne stany i zawody, figurki zaczęto wprawiać w ruch i przedstawiać nimi głównie zabawne świeckie sytuacje. Jędrzej Kitowicz opisał popularność jasełek tego czasu i wrażeń, jakie wywoływały na ludności. Wspominał o tłumach wchodzących na ławki i ołtarze, aby lepiej widzieć, o słudze kościelnym przeganiającym rozbawioną publiczność, który batogiem próbował uspokoić tumult etc. (Kitowicz, 1951, s. 59 i n.). W związku z tym niegodnym zachowaniem publiczności rozbawionej prezentowanymi scenkami władze kościelne zakazały ich prezentowania w świątyniach, zezwalając jedynie na wystawienie nieruchomej szopki. Uboga młodzież, często żacy, zaczęli więc w okresie świątecznym wystawiać widowiska jasełkowe przed kościołami. Od tego czasu ruchoma szopka przeżywa swój rozwój i jest ważnym elementem sztuki ludowej. Z początkiem XIX w. malowane tło zostało w Polsce zamienione na trójwymiarowy budyneczek, który można było łatwo przenosić. Zamiast przedstawianych w tle krajobrazów pojawiają się wykonane z tektury i papieru budynki na konstrukcji drewnianej ukazujące architekturę dworców wiejskich, ratuszów i pałaców z wysuniętym do przodu *proscenium*. Na początku XIX w. zaczęła również rysować się różnica w projektowaniu szopek krakowskich i tych z innych polskich miast. Budownicy szopek krakowskich w przeciwieństwie do na przykład warszawskich nie używali wymyślonych budowli pałacowych czy orientalnych ruin, lecz inspirowali się autentycznymi zabytkami krakowskimi: kościołem Mariackim, kopułą kaplicy Zygmuntońskiej, attyką Sukiennic. Piękno tej architektury i połączenia elementów różnych zabytków, często z różnych epok, stało się niewyczerpaną inspiracją dla wielu pokoleń szopkarzy.

Niektórzy badacze historii szopki – m.in. profesor Roman Reinfuss – uważali, że warto podkreślić różnice w szopkach i używali dwóch określeń na opisanie szopki ze względu na jej dwie funkcje. Szopka kolędnicza – to mała, przenośna szopka niespektaklowa (więc bez kukiełek), której używali kolędnicy, chodząc po domach, i którą w czasie Bożego Narodzenia ustawiano pod choinką. Szopka kolędowa – to duża szopka teatralna, spektaklowa ze specjalną scenką dla lalek, która jest kontynuacją dawnego teatru misteryjnego. Tematem bożonarodzeniowych przedstawień granych od średniowiecza było narodzenie Jezusa, przybycie pasterzy, hold Trzech Króli i spisek króla Heroda (Szałapak, 2012).

Popularność szopek znacznie zmalała podczas I wojny światowej i w dwudziestoleciu międzywojennym. Poziom artystyczny pokazywanych wtedy szopek był nierówny, a czasem wręcz niski, co wzbudzało zaniepokojenie wśród miłośników tradycji krakowskich. Już wtedy zastanawiano się, co zrobić, aby ta krakowska tradycja nie została zapomniana. Na szczęście jednak dzięki rozpoczętemu w 1923 r. przez Krakowskie Muzeum Przemysłowe dorocznemu widowisku szopkowemu, a następnie konkursowi na najpiękniejszą szopkę krakowską nastąpiło odrodzenie szopkarstwa.

Pandemiczny konkurs szopkowy

Odkąd w 1937 r. przeprowadzono pierwszy konkurs na najpiękniejszą szopkę, to z wyjątkiem lat II wojny światowej (czyli w latach 1939–1944), kiedy nie można było zorganizować konkursu, zawsze w grudniu szopkarze stawiali się na krakowskim Rynku gotowi do rywalizacji. Ale nadszedł czas, kiedy nie można było wychodzić z domów, gdy niewidzialny, a groźny wirus opanował świat, Polskę i Kraków. W 2020 r. wybuchła pandemia koronawirusa, która pokrzyżowała wiele planów – także tych z zakresu ochrony niematerialnego dziedzictwa Krakowa. Wprowadzony przez polski rząd lockdown, a później przedłużane zamknięcie instytucji kultury dla publiczności, wymusiły inny format podtrzymywania wpisanych w krakowski kalendarz tradycyjnych wydarzeń, takich jak pochód Lajkonika czy 78. Konkurs Szopek Krakowskich. Oba te zwyczaje, którymi bezpośrednio opiekuje się Centrum Interpretacji Niematerialnego Dziedzictwa Krakowa, dzieją się w przestrzeni miasta z udziałem zgromadzonej zawsze licznie publiczności. To od lat dwa wyjątkowe czwartki w roku – jeden czerwcowy, drugi grudniowy, kiedy Kraków świętuje. Muzeum Krakowa musiało się dostosować do nowej rzeczywistości. W oktawę Bożego Ciała Lajkonik zatańczył samotnie na pustej płycie Rynku Głównego, a jego smutne harce były transmitowane przez Internet.

Udało się jednak prezydentowi miasta Jackowi Majchrowskiemu przekazać konikowi zwierzynieckiemu haracz. Odbyło się to z zachowaniem zasad bezpieczeństwa, przy minimalnym udziale osób. Przekazanie haraczu i uderzenie buławą na szczęście i pomyślność miasta również było transmitowane przez media społecznościowe, bo to właśnie Internet stał się platformą kontaktu z publicznością. Latem 2020 r. przyszła nadzieja, że pandemia mija, niestety jesienią znów muzea zostały zamknięte. Trzeba było się zastanowić, jak przeprowadzić konkurs szopek. Właściwie cały pracujący przy szopkach Zespół Muzeum był przekonany, że uda się przeprowadzić 78. Konkurs Szopek Krakowskich, bo te kilka miesięcy przyzwyczało niejako tak pracowników, jak i publiczność do pracy zdalnej. Staliśmy się bardziej elastyczni i szybciej reagowaliśmy na sytuacje trudne, okoliczności wymusiły nieprzeciętną kreatywność rozwiązań, których wcześniej nie potrzebowaliśmy.

Niestety, ogłoszenie stanu epidemii COVID-19 sprawiło, że w regulaminie 78. Konkursu zostały wpisane pewne konieczne rozwiązania, których szopkarze nie przyjęli zbyt dobrze. Zakaz zgromadzeń spowodował bowiem, że szopki w 2020 r. w pierwszy czwartek grudnia nie pojawiły się na pomniku Adama Mickiewicza. To była bardzo trudna sytuacja dla twórców i miłośników tradycji Krakowa, dla których spotkanie pod „Adasieniem” przy szopkach to jedno z najważniejszych wydarzeń w roku. Chętni do wzięcia udziału w Konkursie musieli wykonane przez siebie szopki zgłosić przedstawicielom organizatora, kontaktując się z nim uprzednio mailowo lub telefonicznie i uzgadniając termin dostarczenia szopki.

Szopki należało przynieść w dniach od 16 do 30 listopada 2020 r. w umówionych wcześniej terminach do oddziału organizatora, czyli do Celestatu na ul. Lubicz 16 w Krakowie. W celu zachowania zasad bezpieczeństwa pracownicy Muzeum Krakowa odbierający szopki byli zaopatrzeni w przyłbice i maseczki oraz rękawiczki. Osoby przekazujące szopki miały również realizować obowiązek zasłaniania nosa i ust oraz mieć założone rękawiczki ochronne. Szopki tak jak pod pomnikiem zostały ponumerowane, podzielone na kategorie i sfotografowane. Szopki, w których były ruchome scenki, sfilmowano. Pliki ze zdjęciami, filmami i opisami szopek biorących udział w Konkursie zostały udostępnione członkom jury poprzez usługę OneDrive na podane przez nich adresy mailowe. W krótkim czasie, w atmosferze ciągłego zagrożenia epidemiologicznego, Zespół Konkursu wykonał ogromną pracę. Było to możliwe dzięki temu, że muzealnicy zdawali sobie sprawę, iż jest to jedyny sposób, aby 78. Konkurs Szopek Krakowskich mógł się odbyć.

We wtorek i środę 1 i 2 grudnia 2020 r. członkowie Sądu Konkursowego mogli osobiście, indywidualnie obejrzyć zgłoszone do Konkursu prace w salach wystawowych Celestatu i wypełnić arkusz, który po podaniu

punktacji wrzucali do urny. Punkty te zostały podliczone przez sekretarza Konkursu.

W pierwszy czwartek grudnia, czyli o zwykłej porze Konkursu, na platformie internetowej Microsoft Teams rozpoczęły się online obrady Sądu Konkursowego. W tym czasie członkowie sekretariatu Konkursu znajdowali się w sali wystawowej przy obiektach, aby odpowiednio reagować na pojawiające się wątpliwości i pytania Sądu Konkursowego (spotkanie z użyciem kamery na wystawie). Pracownicy Muzeum Krakowa służyli pomocą informatyczną w zdalnym połączeniu i czuwali nad łącznością w czasie obrad.

Finalnie, 3 grudnia 2020 r. odbył się 78. Konkurs Szopek Krakowskich, do którego zgłoszono 87 szopek – 50 szopek w kategorii seniorów, 6 szopek w kategorii szopek młodzieżowych, 20 szopek dziecięcych oraz 11 szopek rodzinnych. W jury Konkursu zasiadło 19 osób plus dr hab. Hanna Schreiber⁴, która zdecydowała, że nie odda swojego głosu ze względu na to, że nie mogła obejrzeć szopek na miejscu. Wyniki 78. Konkursu ogłoszone zostały 6 grudnia poprzez Facebooka i kanał YouTube przez dyrektora Muzeum Krakowa dr. Michała Niezabitowskiego i pełnomocnika Prezydenta Miasta Krakowa Roberta Piaskowskiego.

W następnym pandemicznym roku – 2021, kiedy Muzeum Krakowa organizowało 79. Konkurs Szopek Krakowskich, udało się już spotkać w czwartek 2 grudnia z szopkarzami pod pomnikiem, co prawda jeszcze w koniecznym ścisłym wygrodeniu „Adasia” od postronnych widzów, ale Konkurs rozpoczął się zgodnie z tradycją. Do tej edycji Konkursu zgłoszono 106 szopek: 43 szopki w kategorii seniorów, 3 w kategorii szopek młodzieżowych, 14 rodzinnych, 14 szopek dziecięcych indywidualnych oraz 32 szopki szkolne. Ważną zmianą był z pewnością powrót wystawy pokonkursowej szopek do Pałacu Krzysztofora, który został otwarty po kilkuletnim remoncie. Szopki zyskały miejsce na II piętrze Pałacu – w sali wystaw czasowych. Na tym samym piętrze powstała też specjalna Sala Obrad Jury Konkursu Szopek im. Jerzego Dobrzyckiego. Upamiętniono w niej nieżyjących już członków Sądu Konkursowego, w skład którego przez kilkadziesiąt lat wchodziło wielu dziedzin, m.in. etnografowie, historycy sztuki, artyści plastycy, architekci, literaci, konserwatorzy sztuki, pracownicy Muzeum Historycznego Miasta Krakowa i Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie. Niespodzianką dla

4 Dr hab. Hanna Schreiber, adiunktka na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, była współautorką oraz koordynatorką merytoryczną i organizacyjną przygotowania na zlecenie MKiDN pierwszego wniosku z Polski o wpis na listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO (szopkarstwo krakowskie, listopad 2018).

odwiedzających nową wystawę stałą w Krzysztoforach była sala w formie przeskalowanej szopki. Wchodząc do pomieszczenia, wchodzi się do środka szopki. To magiczne wnętrze tworzyli przez kilka miesięcy szopkarze krakowscy, pieczołowicie wyklejając staniolem poszczególne elementy znane z małych budyneczków konkursowych. Nie zabrakło rzeźb – figurek Świętej Rodziny, krakowiaków i aniołów, a także nawiązań do miejskiej architektury i najpiękniejszych krakowskich witraży.

Ostatnie lata w szopkarstwie krakowskim przyniosły kilka zmian. Doprecyzowany został regulamin konkursu, aby mógł być umieszczony w kuratorskim wykazie zawodów wiedzy, artystycznych i sportowych, uwzględnianych w postępowaniu rekrutacyjnym i postępowaniu uzupełniającym, które mogą być wymienione na świadectwie ukończenia szkoły podstawowej wraz z określeniem miejsc uznanych za wysokie w tych zawodach. Regulamin Konkursu Szopek Krakowskich wyraźnie już definiuje, że jest to konkurs międzynarodowy, przeznaczony dla dzieci, młodzieży, dorosłych oraz grup i rodzin. Miejsca uznane za wysokie to miejsca od pierwszego do trzeciego lub/i wyróżnienie. Ma to dodatkowo zachęcić do udziału młodych ludzi, aby tradycja szopkarstwa mogła trwać przez długie lata.

Od 2019 r. wręczana jest w Konkursie nowa nagroda – jak się szybko okazało bardzo ważna dla szopkarzy. Z inicjatywą ustanowienia nagrody im. Anny Szałapak wyszedł w 2019 r. prof. dr hab. med. Jacek Wysocki, kierownik Katedry i Zakładu Profilaktyki Zdrowotnej Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. Nagroda jest przeznaczona dla twórcy, który łączy wykonywanie szopek z inną działalnością na rzecz popularyzacji tradycji oraz kultury Krakowa lub inną działalnością społeczną. Jest to nawiązanie do działalności dr Anny Szałapak, która łączyła pracę muzealnika i etnologa z aktywnością artystyczną. Anna Szałapak (1952–2017) przez wiele lat była kustoszem Muzeum Historycznego Miasta Krakowa i w ramach swej pracy organizowała konkursy szopek. Była również znana jako „Biały Anioł” Piwnicy pod Baranami. Fundatorzy nagrody – Przyjaciele Anny Szałapak z Poznania przekazują nagrodę pieniężną oraz finansują statuetkę – białą, porcelanową różę specjalnie produkowaną w tym celu. Fabryka porcelany wykonuje również okazjonalny grawerunek na każdej róży. Decyzją Sądu Konkursowego pierwszym laureatem nagrody im. Anny Szałapak został w 2019 r. Wiesław Barczewski. W 2020 r. nagrodę im. Anny Szałapak otrzymała Anna Malik, w 2021 r. porcelanowa biała róża trafiła do Filipa Fotomajczyka, zaś w 2022 r. do Kazimierza Stopińskiego.

Wokół dorocznego Konkursu odbywa się wiele wydarzeń, które mają propagować szopkarstwo krakowskie. Są to m.in. organizowane warsztaty dla rodzin i dzieci w różnych kategoriach wiekowych. Osobne warsztaty

Muzeum proponuje dla młodzieży. Prowadzą je młodzi, ale już utytułowani szopkarze: Filip Fotomajczyk i Jakub Zawadziński. Efektem tych wielotygodniowych spotkań są wystawiane do grudniowego konkursu dzieła nastolatków przygotowane w przyjaznej atmosferze pod okiem młodych mistrzów. Co roku Muzeum organizuje również przedstawienia jasełek, które odgrywają członkowie rodziny Malików ze Zwierzyńca. Jasełka – ten ludowy teatrzyk kukielkowy z żywym akompaniamentem muzycznym – cieszą się dużą popularnością.

Tematy szopkowe

Podejmując decyzje o przyznaniu nagrody, jury Konkursu Szopek Krakowskich ocenia w szczególności spełnianie przez szopkę wymogu tradycyjności, architekturę, kolorystykę, narracyjność, nowatorstwo szopki, umieszczenie i formę lalek, zastosowanie elementów ruchomych i światła, a także dekoracyjność i ogólne wrażenie estetyczne szopki. W szopce krakowskiej oprócz obowiązkowych postaci Najświętszej Rodziny mogą się pojawiać inne figurki. Można podzielić je na kilka kategorii. Pierwsza z nich to postaci ewangeliczne; tworzą ją Trzej Królowie, pastuszkowie ze zwierzętami, aniołowie, król Herod. Drugą kategorię stanowią figurki obrzędowe: kolędnicy z Turoniem, śmierć, diabeł czy tańczące pary krakowskie i góralskie. Osobną grupą są postaci z legend krakowskich, tj. Pan Twardowski na kogucie, Lajkonik z włóczkami, Smok Wawelski, Szewczyk Skuba, trębacz z wieży Mariackiej, królowna Wanda czy na wpół legendarna zaczarowana dorożka Jana Kaczary. Kolejną kategorię figur szopkowych tworzą postaci historyczne, czyli np. Tadeusz Kościuszko, Józef Piłsudski, polscy królowie i postaci świętych krakowskich: św. Jan Paweł II i św. Faustyna. Często dodawane są również postaci współczesne, takie jak Anna Szalapak, Zbigniew Wodecki, Piotr Skrzynecki, a nawet żyjący pracownicy Muzeum.

Trudno się temu dziwić, bowiem szopka krakowska od swych początków była komentarzem do rzeczywistości i opinią twórcy na ważne dla niego tematy. Jak pisała Olga Tokarczuk (2012, s. 126–127), „szopka jest ludzkim listem do Boga, komentarzem do jego dzieła, próbą metaforycznego opowiedzenia mu, kim jesteśmy”.

W ostatnich latach w szopkach pojawiały się głównie odwołania do kwestii związanych z ochroną środowiska (smog, wycinka drzew), pojedynczy szopkarze zajmują się bieżącą polityką ogólnopolską. Duża część szopkarzy odnosi się w swoich pracach do ważnych wydarzeń w Krakowie lub do znaczących rocznic. W 2014 r. twórcy zwrócili uwagę na kanonizację papieża Jana Pawła II. Z kolei w 2016 r. w szopkach znalazło się

odniesienie do Światowych Dni Młodzi, które w lipcu tego roku odbyły się w Krakowie, a także do 1050. rocznicy chrztu Mieszka I. W 2018 r. w wielu szopkach pojawiły się elementy nawiązujące do setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości oraz, co w pełni zrozumiałe, do wpisu szopkarstwa krakowskiego na listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO. Rok 2019 w szopkach to m.in. jubileusz 120-lecia powołania Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, ale także nawiązania do ochrony środowiska i wielkich pożarów w Amazonii i Australii.

Podczas dwóch lat pandemii koronawirusa w latach 2020–2021 pojawiły się odniesienia i do tej przejmującej sytuacji w kraju i na świecie: typowe dla szopki figurki nałożone miały maseczki, znalazły się też w szopkach postaci reprezentujące nowe tutaj grupy zawodowe, m.in. lekarzy, pielęgniarki czy ratowników medycznych ujętych w roli współczesnych aniołów. Można było znaleźć wizerunek wirusa (np. zamiast typowego Smoka Wawelskiego groźna kula z charakterystycznymi wypustkami, przyczajona w Smoczej Jamie). Jakub Zawadziński w swojej niewielkiej szopce z 2020 r. nawiązał do zamkniętych krakowskich teatrów w czasie lockdownu poprzez ukazanie sceny zasłoniętej kurtyną udrapowaną z czerwonego staniolu. Ponadto na opustoszałym parterze szopki na posadzce autor umieścił porzucone akcesoria orszaku Lajkonika: chorągiew, buńczuki i czapki. Po prawej stronie twórca dodał stragan z zamkniętą parasolką. Te elementy stanowią odniesienia do tradycyjnych wydarzeń: pochodu Lajkonika i odpustu Emaus, które nie mogły się odbyć w 2020 r.

Rok 2021 był kontynuacją trudnego okresu pandemii, ale szopkarze zwrócili naszą uwagę również na kolejne krajowe protesty społeczne. To był także czas innych wielkich krakowskich wydarzeń, których w szopkach nie mogło zabraknąć, a są również koordynowane przez Muzeum Krakowa. Twórcy dostrzegli na przykład niepowtarzalną formę, jaką przybrał w owym roku pochód Lajkonika. Otóż, mając na uwadze pandemiczne obostrzenia dotyczące publicznych zgromadzeń, Muzeum Krakowa zorganizowało „pochód” Lajkonika, który odbywał się na galarach. Orszak wraz z orkiestrą i zaproszonymi gośćmi wsiadł do wynajętych od flisaków drewnianych łodzi na bulwarze Rodła – tuż przy klasztorze Norbertanek na Zwierzyńcu i popłynął Wisłą aż do kładki im. Ojca Bernatka. Publiczność zgromadzona na obu brzegach Wisły mogła bezpiecznie towarzyszyć Lajkonikowi i obserwować bitwy włóczków z Tatarami odbywające się na galarach. Lajkonik pozdrawiał zebranych na bulwarach krakowian i tańczył na łodzi. Widowiskowość wydarzenia podkreślała przygrywiająca kapela Mlaskotów i puszczane kolorowe świece dymne. Jak co roku, i tym razem Lajkonik przyjął haracz z rąk Prezydenta Miasta Krakowa, który

wszedł na Łódź na Bulwarze Czerwieńskim przy Wawelu⁵. Szopkarze, którzy pokazali Lajkonika w galarze, uchwycili ten wyjątkowy dla tradycji Krakowa moment.

Innym ważnym wydarzeniem mocno oddziałującym na wyobraźnię krakowskich artystów była pięćsetna rocznica zawieszenia dzwonu Zygmunta na jednej z wież katedry wawelskiej. Jest to dzwon – symbol, nie-rozerwalnie związany z Krakowem. Biję podczas największych wydarzeń w roku: świąt kościelnych i państwowych, obchodów rocznic, ale również bywa najdostojniejszym żałobnikiem. Dźwięk dzwonu Zygmunta jest niematerialnym dziedzictwem miasta, podobnie jak szopki krakowskie. Nawiązanie do zawieszenia dzwonu Zygmunt znalazło się w szopkach z 79. Konkursu Szopek Krakowskich, m.in. autorstwa Heleny Biedy, Stanisława Malika, Jana Freiberga, Dariusza Czyży i Jakuba Zawadzińskiego⁶.

Jak ujął to Krzysztof Kowalski (2013, s. 20): „tak pojmowane dziedzictwo nie jest więc faktem, lecz niedokończonym i stale dziejącym się procesem. Jednak – co paradoksalne – dziedzictwo jest społecznie przeżywane i odczuwane jako najbardziej trwała i niezmienna część kultury”.

Spacer „wokół szopki”

Od kilku lat w okresie Bożego Narodzenia szopki z kolekcji Muzeum Historycznego Miasta Krakowa są prezentowane również w przestrzeni miasta: widać je w witrynach sklepów, restauracji czy księgarni. Oprócz tego, w specjalnych ekspozytorach na licznych placach, skwerkach i Plantach zimowy mrok rozświetlają szopki dwustronne. Te duże szopki wykonane zostały przez krakowskich szopkarzy na specjalne zamówienie Muzeum. Raz w roku, w Święto Trzech Króli (6 stycznia), organizowany jest specjalny spacer „Wokół szopki”. Przewodnikiem po mieście staje się dyrektor Muzeum Krakowa dr Michał Niezabitowski, który wyznaczonym wcześniej szlakiem prowadzi zgromadzoną zazwyczaj licznie publiczność tropem tajemnic, legend i postaci zamkniętych w szopkach. Co roku proponowany jest nowy temat przewodni; na drodze pochodu pojawiają się artyści, którzy przedstawiają miniscenki, tańczą lub śpiewają. Trasa kończy się na wystawie pokonkursowej szopek. Spacer „Wokół szopki” jest częścią większego cyklicznego projektu pod nazwą „Wokół

5 Lajkonika w Łódce można zobaczyć w następujących szopkach z 79. Konkursu Szopek Krakowskich: nr 15 Stanisława Malika (zakupiona przez Muzeum Krakowa, nr inwent. MHK-417/X a) oraz nr 7 Stanisława Dudziaka.

6 Są to kolejno szopki: nr 8 Heleny Biedy, nr 15 Stanisława Malika, nr 18 Jana Freiberga, nr 23 Dariusza Czyży i nr 25 Jakuba Zawadzińskiego

szopki – spacerem po Krakowie”, który jest organizowany we współpracy z Krakowskim Biurem Festiwalowym – miejską instytucją kultury (KBF).

KBF wypożycza szopki z Muzeum, które następnie umieszczane są w okresie Bożego Narodzenia w witrynach sklepów, restauracji, kawiarni, księgarni, w hotelach i galeriach handlowych. Duże szopki dwustronne upiększają place i uliczki Starego Miasta. KBF zapewnia montaż szopek w odpowiednich gablotach oraz ekspozytorach i promuje projekt. Muzeum dokonuje wyboru szopek, przygotowuje ich opisy, a także opracowuje, przygotowuje i koordynuje trasę spaceru w dniu 6 stycznia.

Szopki prezentowane na mieście szczególnie ważne stały się podczas pandemii koronawirusa, kiedy wszystkie ośrodki kulturalne i restauracje były zamknięte. Dziwny wtedy był Kraków: cichy, pusty, smętny. Jedyne rozjaśniające mrok kolorowe szopki na Plantach przypominały o świątecznym czasie i dawały radość spacerującym przechodniom. Dzięki cyklicznej akcji „Wokół szopki” zachowana została ciągłość krakowskiej tradycji obcowania mieszkańców z szopkami w okresie Bożego Narodzenia. Od czasu pandemii szopki krakowskie z muzealnej kolekcji pojawiają się również w krakowskich szpitalach: Uniwersyteckim Szpitalu Dziecięcym w Prokocimiu, Szpitalu Specjalistycznym im. Stefana Żeromskiego oraz w Domach Pomocy Społecznej.

Ochrona szopkarstwa krakowskiego

Historia krakowskiego dziedzictwa niematerialnego cały czas się pisze. W wyniku przeprowadzonych konsultacji społecznych w dniu 29 listopada 2019 r. podczas spotkania władz Miasta i Muzeum Krakowa z szopkarzami w pierwszą rocznicę wpisu szopkarstwa krakowskiego na listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO – po wymianie poglądów, określeniu i analizie potrzeb twórców, 30 września 2020 roku Rada Miasta Krakowa przyjęła Uchwałę w sprawie „Planu wspierania ochrony szopkarstwa krakowskiego na obszarze Gminy Miejskiej Kraków”. Oprócz ważnej roli Muzeum Krakowa przy organizacji konkursu czy promocji szopek w uchwale zapisano również przeznaczenie szopkarzom kilku lokali na pracownie twórcze. Od 2021 r. przyznano szopkarzom dwie pracownie. W Uchwale podkreślono również znaczenie powstającego wówczas Centrum Interpretacji Niematerialnego Dziedzictwa Krakowa przy Muzeum Krakowa w Domu pod Krzyżem przy ulicy Szpitalnej 21 jako miejsca spotkań i pogłębionej refleksji na temat różnorodnych obrzędów, tradycji niematerialnych i zwyczajów Krakowa. Dom pod Krzyżem staje się miejscem szczególnego eksponowania wartości rzemiosła szopkarskiego i miejscem dokumentacji

tej wpisanej na listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO żywej tradycji. Pracownicy działu pracują również nad treściami portalu *Opowiedz mi miasto*⁷, gdzie znaleźć można biogramy szopkarzy, a także zdjęcia ich szopek. Podczas konferencji naukowej pt. „Niematerialne dziedzictwo kulturowe w teorii i praktyce”, która odbyła się w listopadzie 2021 r. w Muzeum Krakowa, pełnomocnik Prezydenta Miasta Krakowa Robert Piaskowski wyraźnie podkreślił stosunek miasta do ochrony dziedzictwa:

Kraków jest dumny z tego, że jego jedna z najważniejszych tradycji, szopkarstwo krakowskie, znalazło się jako pierwszy wpis z Polski na Liście reprezentatywnej niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO. Ten wpis ma konsekwencje dla miasta. Po pierwsze miasto zobowiązuje się do wspierania depozytariuszy tej tradycji i działań instytucjonalnych, które tę tradycję kultywują. Ale z drugiej strony otwiera pole do aprecjacji publicznej tych wszystkich tradycji, które są równie godne, prastare i warte zauważenia, zaopiekowania i które opowiadają nasze miasto i jego wielowymiarowość (Niedźwiedz i Okręglicka, red., 2021, s. 115).

Uchwalenie definicji niematerialnego dziedzictwa w ogłoszonej w 2003 r. Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, którą Polska ratyfikowała w 2011 r., dało namysł do nowej antropologicznej analizy, czym owo dziedzictwo jest. Coraz wyraźniej widać, że nacisk kładzie się nie na przeszłość, ale na to, jak odbierają ją i czego potrzebują obecnie depozytariusze dziedzictwa, którymi są wspólnoty, grupy i jednostki. Jak podaje Kowalski (2013, s. 29),

nowa perspektywa patrymonialna koncentruje się na ludziach, czyli nie na tym, co ktoś posiada, ale na tych, którzy posiadają. Jest to zmiana fundamentalna. Owo przesunięcie zainteresowania na jednostkę i wspólnotę oznacza wypuklenie ich potrzeb oraz sposobów, w jakie dziedzictwo może być wykorzystane w celu ich zaspokojenia.

Następujące zmiany w szopkarstwie krakowskim kształtują się w relacji z otoczeniem, a tym samym zapewniają twórcom poczucie tożsamości i historycznej ciągłości (Kwiecińska, 2017). To, jak będzie wyglądało w przyszłości, zależy od tego, co będą chcieli zachować żyjący depozytariusze.

Muzeum Krakowa od niemal osiemdziesięciu lat dba o organizację Konkursu Szopek Krakowskich, który stał się kluczowym wydarzeniem dla

7 <https://opowiedzmimiasto.mhk.pl>

podtrzymania miejscowego szopkarstwa. Za organizacją kryje się też nagradzanie najlepszych twórców, promowanie szopkarstwa lokalnie i w świecie. Wieloletnie zabiegi mające na celu zacieśnienie relacji dają powoli rezultaty. Z dawnych rywali, strzegących tajemnic swojego warsztatu i w większości spotykających się jedynie pod pomnikiem w grudniowe przedpołudnie, powoli wyłania się grupa, która widzi sens współpracy i nawiązywania bliższych relacji. Muzeum organizuje spotkania, które integrują mistrzów szopkarstwa, zaprasza do współpracy przy różnych projektach (np. tworzeniu wspomnianej sali szopkowej w Krzysztoforach czy prowadzeniu warsztatów edukacyjnych), patronuje twórcom podczas wyjazdów na wystawy zewnętrzne szopek, warsztatów w innych instytucjach kultury, kongresów⁸ i festiwalu. Grupa 10 utytułowanych szopkarzy⁹, która wyjechała z muzealnikami na Międzynarodowy Festiwal Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego „LAUKSNOS” do Kłajpedy na Litwie w 2019 r., zorganizowała pokazy swojej twórczości. Co jednak najważniejsze, szopkarze po raz pierwszy w historii podjęli się wspólnego stworzenia szopki. Każdy z twórców wykonywał inny jej element. W ciągu czterech dni festiwalu udało się zrobić bardzo wiele i zaprezentować mieszkańcom Kłajpedy ozdobioną konstrukcją szopki.

Muzeum opiniuje także wnioski o przyznanie pracowni twórczych chętnym szopkarzom i pośredniczy w kontaktach z potencjalnymi nabywcami szopek. Samo Muzeum Krakowa posiada największą kolekcję szopek krakowskich i co roku uzupełnia ją o kilka nowych nagrodzonych obiektów.

Mistrzowie szopkarstwa angażowani są do uczestnictwa w debatach, spotkaniach i konferencjach dotyczących niematerialnego dziedzictwa. Nie koniec na tym. W 2019 r. szopkarz Wiesław Barczewski napisał piosenkę o krakowskim szopkarzu, która stała się nieformalnym hymnem twórców szopek¹⁰.

Depozytariusze stają się rozpoznawalną grupą, która jest świadoma unikatowości swojego rzemiosła i własnego wpływu na jego losy w przyszłości.

8 Szopkarze prezentowali swoje dzieła m.in. podczas 15. Kongresu Organizacji Miast Światowego Dziedzictwa, który odbywał się w Krakowie w dn. 2–5 czerwca 2019 r. Do Krakowa przyjechało prawie 400 delegatów z 133 miast i 57 krajów świata.

9 Byli to: Dariusz Czyż, Marzena Dłużniewska, Emilia Krawczyk, Filip Fotomajczyk, Stanisław Malik, Andrzej Malik, Marek Markowski, Renata Markowska i Jakub Zawadziński.

10 Nagranego utworu można posłuchać pod linkiem: <https://opowiedzmimiasto.mhk.pl/osoby/wieslaw-barczewski>.

BIBLIOGRAFIA

Dokumenty archiwalne

- Dobrzycki, J. (1929). Szopka krakowska, jej powstanie i znaczenie. *Czas*, nr 296, 25 XII.
- Dobrzycki, J. (1945). *Sprawa Muzeum Historycznego m. Krakowa 1945 r.* Archiwum Zakładowe MHK, syg. 63/11

Opracowania

- Barczewski, W. (2005). *Szczypta iluzji, trochę kleju, czyli jak się robi szopkę krakowską*. Kraków: Dom Wydawniczy Rafael.
- Gryglewicz, F., Łukaszyk, R. i Sułowski, Z. (red). (1976). *Encyklopedia katolicka*, t. II. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- Janicka-Krzywda, U. (2013). *Zwyczaje, tradycje, obrzędy*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Kitowicz, J. (1951). *Opis obyczajów za panowania Augusta III*, opracował R. Pollak. Wrocław: Biblioteka Narodowa.
- Klekot, E. (2016). Dziedzictwo i jego antropologia. *Rocznik Antropologii Historii*, rok VI, (9), 7–13.
- Kowalski, K. (2013). *O istocie dziedzictwa europejskiego – rozważania*. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury.
- Kozieł, A. i Kubiena, J. (2003). *Betelem krakowskie. Dzieje szopki krakowskiej*. Kraków: Wydawnictwo J.M.
- Kwiecińska, M. (2017). Szopkarstwo krakowskie w procesach kształtowania dziedzictwa miasta. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego Prace Etnograficzne*, t. 45, z. 3, 333–350, <https://doi.org/10.4467/22999558>.
- Ludwikowski, L. i Wroński, T. (1978). *Tradycyjna szopka krakowska*. Kraków: KAW.
- Marlewski, F. (red). (1931). *Rok Boży w liturgji i tradycji Kościoła świętego z uwzględnieniem obrzędów i zwyczajów ludowych oraz literatury polskiej*. Katowice: Wydawnictwo Św. Stanisława.
- Niedźwiedz, A. i Okreglicka, I. (red.). (2021). *Niematerialne dziedzictwo kulturowe w teorii i praktyce*. Kraków: Muzeum Krakowa, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka,
- Reinfuss, R. (1958). *Szopki krakowskie*. Kraków: Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne RSW „Prasa”.
- Rouillard, P. (2005). *Leksykon święt chrześcijańskich na Zachodzie*. Poznań: Drukarnia i Księgarnia Świętego Wojciecha.
- Schreiber, H. (2014). Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia

- 17 października 2003. W: K. Zalańska (red.), *Konwencje UNESCO w dziedzinie kultury. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska SA, 392–463.
- Schreiber, H. (2016). Patrymonializacja w stosunkach narodowych. Wybrane tendencje w międzynarodowej ochronie dziedzictwa kulturowego. W: M.F. Gawryc i in., *Tendencje i procesy rozwojowe współczesnych stosunków międzynarodowych. Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*. Warszawa, 385–398.
- Starowieyski, M. (red.). (2003). *Apokryfy Nowego Testamentu. Ewangelie apokryficzne*, t. 1. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Szałapak, A. (2012). *Szopka krakowska jako zjawisko folkloru krakowskiego na tle szopki europejskiej: studium historyczno-etnograficzne*. Kraków: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.
- Tokarczuk, O. (2012). Pstrąg w migdałach. W: *Moment niedźwiedzia*. Warszawa: Krytyka Polityczna.

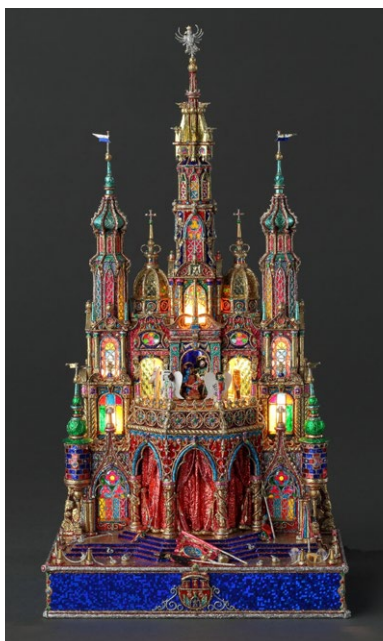
Netografia

- https://niematerialne.nid.pl/Konwencja_UNESCO (dostęp: 31.12.2022).
- <https://www.unesco.pl/neste/1/article/1/78-konkurs-szopek-krakowskich-w-warunkach-pandemii/> (dostęp: 30.12.2022).
- <http://kolorykrakowa.pl/index.php/2020/12/06/78-konkurs-szopek-krakowskich/> (dostęp: 30.12.2022).
- <https://opowiedzmimiasto.mhk.pl/osoby/wieslaw-barczewski/> (dostęp: 30.12.2022).
- https://www.bip.krakow.pl/Uchwała_w_sprawie_„Planu_wspierania_ochrony_szopkarstwa_krakowskiego_na_obszarze_Gminy_Miejsciej_Kraków” (dostęp: 29.12.2022).

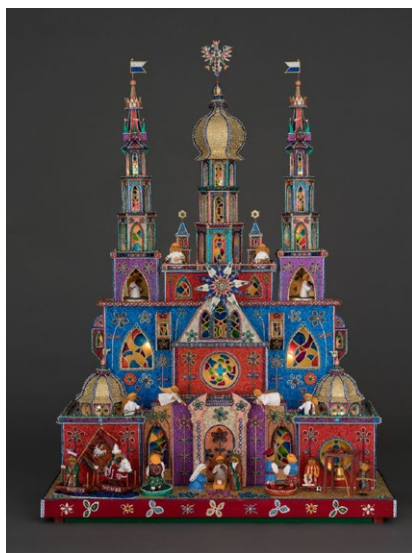
Izabela Okręglicka – etnolog, kustosz w Centrum Interpretacji Niematerialnego Dziedzictwa Krakowa MK; w Muzeum Krakowa pracuje od 2019 r., kieruje projektami z zakresu niematerialnego dziedzictwa Krakowa, bada i dokumentuje krakowskie tradycje, współpracuje m.in. z szopkarzami i orszakiem Lajkonika; pełni funkcję sekretarza Konkursu Szopek Krakowskich. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego i autorką artykułów w publikacjach dotyczących etnografii Małopolski.

Fot. 1. Otwarcie wystawy stałej w Pałacu Krzysztofora w dn. 18. XII 2021 r. Do sali szopkowej wchodzi wicepremier i minister kultury i dziedzictwa narodowego prof. Piotr Gliński i dyrektor Muzeum Krakowa dr Michał Niezabitowski. Źródło: Muzeum Krakowa, fot. Bogdan Krężel

Fot. 2. Szopka krakowska autorstwa Jakuba Zawadzińskiego, 2020 r. Nr inw. MHK-411/X a; własność: Muzeum Krakowa, fot. Tomasz Kalarus

Fot. 3. Szopka krakowska autorstwa Stanisława Malika, 2021 r. Nr inw. MHK-417/X a; własność: Muzeum Krakowa, fot. Bogdan Krężel